

Тема 5 НЕІТЕРАЦІЙНІ ТА ІТЕРАЦІЙНІ МЕТОДИ ЗВЕДЕННЯ КРАЙОВИХ ЗАДАЧ ДО ЗАДАЧІ КОШІ

Мета вивчення теми:

- засвоїти алгоритм неітераційного методу суперпозиції зведення до задач Коші крайової задачі для звичайного диференціального рівняння другого порядку;
- знати ідею методу суперпозиції триточкової задачі для диференціального рівняння третього порядку;
- вміти реалізовувати алгоритм неітераційний метод суперпозиції в системі комп'ютерної алгебри (зокрема, в Maple);
- засвоїти алгоритм ітераційного методу стрільби зведення до задачі Коші крайової задачі для звичайного диференціального рівняння другого порядку;
- вміти реалізовувати алгоритму методу пристрілки в системі комп'ютерної алгебри (зокрема, в Maple).

Основні поняття теми:

- крайова задача для диференціального рівняння другого/третього порядку;
- задача Коші для диференціального рівняння другого / третього порядку.

Теоретичні відомості

§1 Метод суперпозиції для крайової задачі другого порядку (неітераційний метод)

Розглянемо крайову задачу для звичайного диференціального рівняння другого порядку

$$y'' + p(x)y' + q(x)y = f(x), \quad (5.1)$$

$$y(a) = A, \quad y(b) = B. \quad (5.2)$$

Мета: звести крайову задачу (5.1), (5.2) до задачі Коші з умовами

$$y(a) = A, \quad y'(a) = \mu, \quad (5.3)$$

що передбачає пошук (в загальному випадку наближеного) значення μ такого, щоб виконувала друга крайова умова (5.2).

Для цього подамо розв'язок у вигляді [Ошибка! Источник ссылки не найден.]

$$y(x) = y_1(x) + \mu^* y_2(x) \quad (5.4)$$

і доведемо, що $\mu = \mu^*$.

Підставимо функцію (5.4) в рівняння (5.1)

$$\begin{aligned} & \left[y_1(x) + \mu^* y_2(x) \right]'' + p(x) \left[y_1(x) + \mu^* y_2(x) \right]' + q(x) \left[y_1(x) + \mu^* y_2(x) \right] = f(x), \\ & \left[y_1''(x) + p(x)y_1'(x) + q(x)y_1(x) - f(x) \right] + \mu^* \left[y_2''(x) + p(x)y_2'(x) + q(x)y_2(x) \right] = 0. \end{aligned} \quad (5.5)$$

Прирівняємо обидва доданки із (5.5) до нуля

$$y_1''(x) + p(x)y_1'(x) + q(x)y_1(x) = f(x), \quad (5.6a)$$

$$y_2''(x) + p(x)y_2'(x) + q(x)y_2(x) = 0. \quad (5.6б)$$

Отримано два рівняння відносно допоміжних функцій.

Перша із крайових умов (5.2) $y(a) = A$ і подання шуканої функції у вигляді (5.4) дає співвідношення

$$y_1(a) + \mu^* y_2(a) = A. \quad (5.7)$$

Якщо покласти

$$y_1(a) = A, \quad y_2(a) = 0, \quad (5.8)$$

то буде виконуватися умова (5.7).

Оскільки $y'(a) = \mu$, а $y'(a) = y_1'(a) + \mu^* y_2'(a)$, то при

$$y_1'(a) = 0, \quad y_2'(a) = 1 \quad (5.9)$$

матимемо $\mu = \mu^*$.

Однак, значення константи μ поки що не визначено.

Застосуємо другу умову із (5.2) $y(b) = B$, знаючи, що $\mu = \mu^*$:

$$y_1(b) + \mu y_2(b) = B. \quad (5.10)$$

Звідки

$$\mu = \frac{B - y_1(b)}{y_2(b)}. \quad (5.11)$$

Таким чином, приходимо до **алгоритму метода суперпозиції зведення крайової задачі до задачі Коші**

1. Розв'язується задача Коші №1

$$y_1''(x) + p(x)y_1'(x) + q(x)y_1(x) = f(x), \quad (5.12а)$$

$$y_1(a) = A, \quad y_1'(a) = 0. \quad (5.12б)$$

2. Обчислюється значення $y_1(b)$.

3. Розв'язується задача Коші №2

$$y_2''(x) + p(x)y_2'(x) + q(x)y_2(x) = 0, \quad (5.12в)$$

$$y_2(a) = 0, \quad y_2'(a) = 1. \quad (5.12г)$$

4. Обчислюється значення $y_2(b)$.

5. Знаходиться значення константи

$$\mu = \frac{B - y_1(b)}{y_2(b)}. \quad (5.12д)$$

6. Отже, крайові задачу (5.1), (5.2) зведено до задачі Коші (5.1), (5.3):

$$y'' + p(x)y' + q(x)y = f(x), \quad y(a) = A, \quad y'(a) = \mu. \quad (5.12 е)$$

Розв'язок можна знайти, розв'язавши задачу (5.12е) або подавши суперпозицією отриманих розв'язків

$$y(x) = y_1(x) + \mu y_2(x) \quad (5.12є)$$

§2 Зведення крайової задачі третього порядку до задачі Коші методом суперпозиції

Розглянемо крайову задачу вигляду

$$y''' + p(x)y'' + q(x)y' + r(x)y = f(x), \quad (5.13)$$

$$y(0) = 0, \quad y'(0) = 0, \quad y(1) = 0. \quad (5.14)$$

Її розв'язок подамо сумою [Ошибка! Источник ссылки не найден.]

$$y(x) = y_1(x) + \mu y_2(x). \quad (5.15)$$

Метод передбачає розв'язання двох задач Коші.

Задача Коші №1

$$y_1''' + p(x)y_1'' + q(x)y_1' + r(x)y_1 = f(x), \quad (5.16)$$

$$y_1(0) = 0, \quad y_1'(0) = 0, \quad y_1''(0) = 0. \quad (5.17)$$

Задача Коші №2

$$y_2''' + p(x)y_2'' + q(x)y_2' + r(x)y_2 = 0, \quad (5.18)$$

$$y_2(0) = 0, \quad y_2'(0) = 0, \quad y_2''(0) = 1. \quad (5.19)$$

Константу μ обчислюємо, знаючи значення функцій $y_1(x)$ і $y_2(x)$ в точці $x = 1$:

$$\mu = -\frac{y_1(1)}{y_2(1)}.$$

Із крайових умов (5.17), (5.19) і подання (5.15) отримаємо, що

$$y(0) = 0, \quad y'(0) = 0, \quad y''(0) = \mu. \quad (5.20)$$

Отже, крайову задачу (5.13), (5.14) зведено до задачі Коші (5.13), (5.20).

Наближений розв'язок можна знайти, розв'язавши задачу Коші (5.13), (5.20), або суперпозицією отриманих функцій за формулою (5.15).

§3 Триточкова задача для диференціального рівняння третього порядку

Розглянемо крайову задачу вигляду

$$y''' + p(x)y'' + q(x)y' + r(x)y = f(x), \quad (5.21)$$

$$y'(0) = 0, \quad y(b) = 0, \quad y'(c) = 0. \quad (5.22)$$

Її розв'язок подамо сумою з двома константами [Ошибка! Источник ссылки не найден.]

$$y(x) = y_0(x) + \mu y_1(x) + \lambda y_2(x). \quad (5.23)$$

У даному випадку потрібно розв'язання три задач Коші.

Задача Коші №1

$$y_0''' + p(x)y_0'' + q(x)y_0' + r(x)y_0 = f(x), \quad (5.24)$$

$$y_0(0) = 0, \quad y_0'(0) = 0, \quad y_0''(0) = 0. \quad (5.25)$$

Задача Коші №2

$$y_1''' + p(x)y_1'' + q(x)y_1' + r(x)y_1 = 0, \quad (5.26)$$

$$y_1(0)=1, y_1'(0)=0, y_1''(0)=0. \quad (5.27)$$

Задача Коші №3

$$y_2''' + p(x)y_2'' + q(x)y_2' + r(x)y_2 = 0, \quad (5.28)$$

$$y_2(0)=0, y_2'(0)=0, y_2''(0)=1. \quad (5.29)$$

Константи μ і λ обчислюємо, знаючи значення функцій в точках $x=b$ і $x=c$. Утворюємо систему

$$\begin{cases} y_0(b) + \mu y_1(b) + \lambda y_2(b) = 0, \\ y_0'(c) + \mu y_1'(c) + \lambda y_2'(c) = 0. \end{cases} \quad (5.30)$$

Розв'язуємо її за допомогою пакета комп'ютерної алгебри Maple

```
> restart
> eq1 := y0(b) + mu*y1(b) + lambda*y2(b) :
= eq2 := y01(c) + mu*y11(c) + lambda*y21(c) :
> solve( {eq1, eq2}, {mu, lambda} )
{ lambda = (y01(c) y1(b) - y11(c) y0(b)) / (y11(c) y2(b) - y1(b) y21(c)), mu =
- (y01(c) y2(b) - y0(b) y21(c)) / (y11(c) y2(b) - y1(b) y21(c)) }
```

В результаті отримаємо

$$\lambda = \frac{y_0'(c) y_1(b) - y_1'(c) y_0(b)}{y_1'(c) y_2(b) - y_2'(c) y_1(b)}, \mu = - \frac{y_0'(c) y_2(b) - y_2'(c) y_0(b)}{y_1'(c) y_2(b) - y_2'(c) y_1(b)}. \quad (5.31)$$

Із крайових умов (5.25), (5.27), (5.29) і подання (5.23) отримаємо, що

$$y(0) = \mu, y'(0) = 0, y''(0) = \lambda. \quad (5.32)$$

Отже, крайову задачу (5.21), (5.22) зведено до задачі Коші (5.21), (5.32).

Наближений. розв'язок можна знайти, розв'язавши задачу Коші (5.21), (5.32), або суперпозицією отриманих функцій за формулою (5.23).

Розглянути самостійно [Ошибка! Источник ссылки не найден.] розв'язання задачі про розрахунок тришарової балки методом суперпозиції триточкової задачі для диференціального рівняння третього порядку.

§4 Метод стрільби для крайової задачі другого порядку (ітераційний метод)

Розглянемо крайову задачу вигляду

$$y'' = f(x, y, y'). \quad (5.33)$$

$$y(a) = A, y(b) = B. \quad (5.34)$$

Мета: звести крайову задачу (5.33), (5.34) до задачі Коші з умовами

$$y(a) = A, y'(a) = \tan \alpha, \quad (5.35)$$

що передбачає пошук наближеного значення кута нахилу α^* кривої-розв'язку $y(x, \alpha^*)$ в точці $x=a$, або іншими словами, куту нахилу стріляючої «пушки», таким, щоб в точці $x=b$ задовольнити нерівність

$$|y(b, \alpha^*) - B| \leq \varepsilon \quad (5.36)$$

для наперед заданого ε (рис. 5.1).

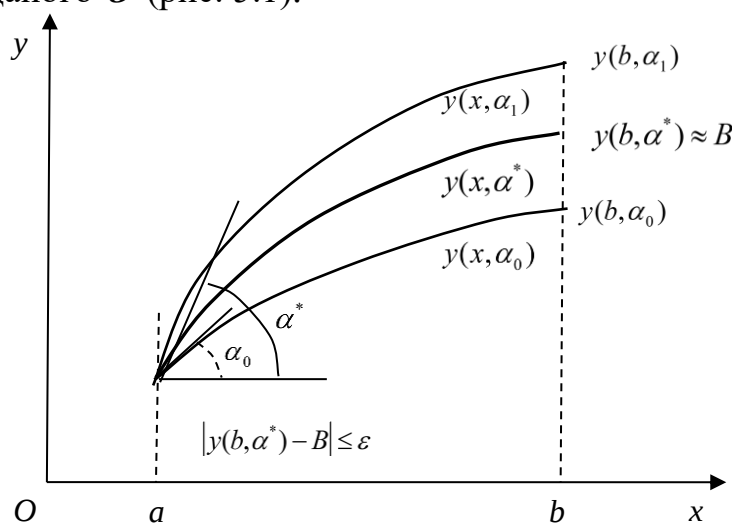

Рис. 5.1

Алгоритм розв'язання задачі методом стрільби (пристрільки)

1. Обираємо довільне значення кута α_0 . Будь-яким методом розв'язуємо задачу Коші

$$y'' = f(x, y, y'), \quad y(a) = A, \quad y'(a) = \operatorname{tg} \alpha_0. \quad (5.37)$$

2. Якщо $y(b, \alpha_0) > B$, то підбираємо такий кут α_1 , щоб розв'язок задачі Коші

$$y'' = f(x, y, y'), \quad y(a) = A, \quad y'(a) = \operatorname{tg} \alpha_1. \quad (5.38)$$

задовольняв умову $y(b, \alpha_1) < B$.

Якщо $y(b, \alpha_0) < B$, то підбираємо такий кут α_1 , щоб розв'язок задачі (5.38) задовольняв нерівність $y(b, \alpha_1) > B$ (рис. 5.1).

Одним із способів підбору кутів α_0 і α_1 , що задовольняють умову

$$(y(b, \alpha_0) - B)(y(b, \alpha_1) - B) < 0, \quad (5.39)$$

може бути табуляція значень $y(b, \alpha) - B$ для різних кутів α із певного діапазону, після чого і вибираються потрібні кути α_0 і α_1 .

3. Далі реалізуємо метод половинного ділення.

$$3.1. \quad \alpha_2 = \frac{\alpha_0 + \alpha_1}{2}.$$

- 3.2. Розв'язуємо задачі Коші

$$y'' = f(x, y, y'), \quad y(a) = A, \quad y'(a) = \operatorname{tg} \alpha_s \quad (s = 0, 1, 2). \quad (5.40)$$

- 3.3. Якщо $(y(b, \alpha_0) - B)(y(b, \alpha_2) - B) < 0$, то $\alpha_1 := \alpha_2$.

Якщо $(y(b, \alpha_1) - B)(y(b, \alpha_2) - B) < 0$, то $\alpha_0 := \alpha_2$.

- 3.4. Якщо $|y(b, \alpha_2) - B| \leq \varepsilon$, то $\alpha^* := \alpha_2$, і алгоритм завершує роботу. У супротивному випадку перехід до кроку 3.1.

Таким чином, крайову задачу (5.33), (5.34) зведено до задачі Коші

$$y'' = f(x, y, y'), \quad y(a) = A, \quad y'(a) = \operatorname{tg} \alpha^*. \quad (5.41)$$